

M. Nur PAKDEMİRLİ¹

**ULUSLARARASI İSLÂM ÜNİVERSİTESİ TRENDİ VE BİR
ÖRNEK: İSLÂMABAD ULUSLARARASI İSLÂM ÜNİVERSİTESİ**

Özet

Eğitim felsefesinin merkezine dini yerleştiren ve farklı disiplinler alanlarda kazanılan bilgi ve becerilerin İslâmî bakış açısıyla değerlendirilmesine olanak sağlayan bir eğitim sistemi benimseyen Uluslararası İslâm Üniversitesi trendi hızla yayılmaktadır. Türkiye’de de benzer bir üniversitenin kurumsallaşması çabaları sürmektedir. Bu çalışmada, öncelikle Uluslararası İslâm Üniversitesi trendinin tarihsel alt yapısına değinilmiş, daha sonra da Pakistan İslâmabad Uluslararası İslâm Üniversitesi örneğinden hareketle bu üniversitelerin kuruluş ve yapılanmaları, eğitim-öğretimleri, öğrenci kaynakları, mezunların istihdam alanları, eğitim felsefeleri incelenmiş ve son olarak böyle bir üniversite yapılanmasına neden gerek duyulduğu konusu irdelenmiştir. Disiplinlerarası makro analiz ve kapsamlı yaklaşım esası üzerine temellenen din eksenli bu sistemin, güncel yaşamın sorunlarına pratik dini, insani ve bilimsel çözümler üretmek üzere tasarlandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Üniversite, İslâm Üniversitesi, Bilginin İslâmileştirilmesi.

**CONCEPT OF INTERNATIONAL ISLAMIC UNIVERSITY AND A CASE
STUDY: INTERNATIONAL ISLAMIC UNIVERSITY ISLAMABAD**

Abstract

International Islamic University concept places religion to the center of education philosophy. It establishes an education system which introduces Islamic view to the evaluation of knowledge in different disciplines. There are attempts to establish a similar institution in Turkey also. In this study, the history of International Islamic University concept is discussed first, and then the case of Pakistan International Islamic University is investigated in detail. The establishment, educational system, student sources, employment of graduates,

¹ Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, nur.pakdemirli@cbu.edu.tr

educational philosophy and the reason of establishing such an institution are studied in detail. This religious-centered system is based on interdisciplinary macro analysis and comprehensive approach, and it is designed to offer practical, religious, humanistic and scientific solutions for the problems of everyday life.

Key Words: International University, Islamic University, Islamization of Knowledge.

GİRİŞ

Küreselleşme süreciyle birlikte yükseköğretimden beklenen işlevler de artmış, yerel ve sınırlı geleneksel işlevlere ‘uluslararası’ olarak nitelendirilen küresel işlevler eklenmiştir. Uluslararası kalite standartlarını elde etme, Bologna kriterlerine uyum sağlama ve akredite olma, paydaşlarla işbirliği yapma ve sınırötesi akademik hareketliliğe sanal ya da reel biçimlerde dahil olarak uluslararasılaşma yükseköğretim piyasasının artan rekabet ortamından kârlı çıkmak isteyen tüm üniversitelerin ana hedefi haline gelmiştir. Hızla değişen ve gelişen modern çağa kendisini kabul ettirmek isteyen üniversiteler artık girişimci olmak, yeni trendleri izlemek ve uygulamak zorundadır.

Bulundukları ülkelerin eğitim sisteminden bağımsız hareket eden ve öğrencilerine disiplinlerarası programlar sunan ‘uluslararası’ üniversite trendlerine son yıllarda ‘Uluslararası İslâm Üniversitesi’ trendi eklenmiştir. Eğitim anlayışının merkezine dini yerleştiren bu üniversite türünde, farklı disiplinler alanlarda kazanılan bilgi ve becerilerin İslâmi bakış açısıyla değerlendirilmesine olanak sağlayan bir eğitim sistemi benimsenmektedir. Dogmatikleştirmeye neden olabileceği, eleştirel düşünmeyi ve araştırmayı sınırlandırabileceği gibi çekincelerle eğitim biliminde tartışma konusu olan ideolojik yapılanmaların (Gutek, 2001: 181; Tosun, 2002: 136) bir versiyonu gibi görünen bu sistemin Malezya, Pakistan, Bangladeş, Mısır, Libya, Sudan, Nijerya, Uganda, Filistin, Suudi Arabistan, Özbekistan, Kırgızistan, Hindistan, Çin ve Hollanda gibi ülkelerde örnekleri mevcuttur. Türkiye’de de benzer bir üniversitenin kurumsallaşması çalışmaları sürmektedir.

Akademik çevrelerde Uluslararası İslâm Üniversitesi konseptine şüphe ile yaklaşan bilim insanlarına rastlanmaktadır. Örneğin, birkısım araştırmacılar bu üniversitelerin vizyon ve misyon sahibi olmadığını, bilimsel anlamda kayda değer ve dikkat çekici bir gelişme gösteremediğini ve uluslararası aktivitelere yeterince önem vermediğini iddia etmektedir. Bazı ülkelerde, bu kurumların yerel kültürü ortadan kaldıracak ve kültürel kimliğin kaybolmasına neden olacak şekilde beyin yıkamasından endişe edildiği kaydedilmektedir. Bu üniversitelerin genellikle yoksul ülkelerde kurulduğu ve buna bağlı olarak finansman desteği konusunda sıkıntı çektiği şeklinde iddialar da söz konusudur.

Araştırmacılar ayrıca, İslâmi eğitim veren bu üniversitelere gayri müslim öğrencilerin ilgi göstermediğini ve tercih etmediğini belirtmektedir ki, bu anlaşılabilir bir durumdur. Ancak aynı araştırmacılar müslüman öğrencilerin de öncelikle diğer üniversiteleri tercih ettiğini vurgulamakta ve gerekçe olarak üniversitelerin idari ve teknik konularda problemleri olduğunu ileri sürmektedir. Bu kurumların yapılanmalarının Bologna kriterlerine uygun olmadığı, yurtdışı kota uygulamalarının ve öğrenci kabul kriterlerinin sorun çıkardığı, yabancı öğrencilere karşı tutumlarının destekleyici olmadığı, öğrenim ücretlerinin yüksek olduğu, diplomalarının uluslararası tanınırlığının bulunmadığı ya da ders kredilerinin sayılmadığı, bu sorunları dile

getirecek herhangi bir uluslararası öğrenci ofislerinin dahi olmadığı dile getirilmektedir. (Shuriye, 2011: 70)

Tüm bu iddialar, Uluslararası İslâm Üniversitesi trendinin çeşitli açılardan incelenmesini gerektirmektedir. Konuyla ilgili olarak belirlediğimiz ana problem şudur:

Uluslararası İslâm Üniversitesi trendinin genel özellikleri nelerdir?

Konu incelenirken şu alt problemlere cevap aranmaya çalışılmıştır:

Uluslararası İslâm Üniversiteleri hangi tarihsel süreçlerden geçerek yapılanmıştır?

Bu kurumların eğitim sistemi ve eğitim felsefesi nedir?

Neden böyle bir yapılanmaya gerek duyulmuştur?

Araştırmamızda, Uluslararası İslâm Üniversitesi trendi bu problemler doğrultusunda literatür tarama, gözlem ve görüşme yöntemleriyle incelenirken, öncelikle Uluslararası İslâm Üniversitesi trendinin tarihsel alt yapısına değinilecek, ardından Pakistan İslâmabad Uluslararası İslâm Üniversitesi örneğinden hareketle bu üniversitelerin kuruluş ve yapılanmaları, eğitim-öğretimleri, öğrenci kaynakları, mezunların istihdam alanları, eğitim felsefeleri ele alınacak ve son olarak böyle bir üniversite yapılanmasına neden gerek duyulduğu konusu irdelenecektir.

I. ULUSLARARASI İSLÂM ÜNİVERSİTESİ TRENDİNİN TARİHSEL ALTYAPISI

‘Uluslararası üniversite’ ve ‘İslâm üniversitesi’ deyimleri kavram olarak yeni olsa da, eğitim alanındaki fikri alt yapısı İslâm tarihinin ilk yükseköğretim kurumlarına kadar uzanmaktadır. İslâm dünyasında üniversitelerin ya da eski adıyla ‘medrese’, ‘camia’, ‘külliye’ gibi dini ve seküler ilimlerin eğitim-öğretimlerinin birlikte yapıldığı kurumların ortaya çıkışı İslâm’ın ilk dönemlerinde başlamıştır. Peygamber mescidinin Suffa olarak anılan bölümü İslâm dünyasının ilk üniversitesi olarak kabul edilmiş, 700’lü yıllardan itibaren Suffa örneğinden hareketle ‘cami merkezli kampüs’ niteliğinde pek çok yükseköğretim kurumu açılmıştır.

Dünyanın kurumsal anlamda ilk üniversitesi, antik çağlarda kurulduğu tahmin edilen ‘Harran Okulu’dur. Tıp, matematik, astronomi, fizik, felsefe, teoloji başta olmak üzere bilimin birçok dalında ün kazanan kurum, Harran’ın 639 yılında (Hz. Ömer Dönemi) İslâm topraklarına katılmasıyla birlikte, özellikle 718-913 yılları arasında en parlak dönemini yaşamıştır. Bu süreçte okul çeşitli bölgelerden, özellikle İskenderiye ve Antakya’dan beyin göçü almış, İslâm medeniyetinden etkilenen ve aynı zamanda yetiştirdiği ‘Harrânî’ ilim adamlarıyla bu medeniyeti büyük ölçüde etkileyen bir yükseköğretim kurumuna dönüşmüştür. Tefsir, Hadis, Kelâm, Fıkıh gibi İslâmî ilimlerin öğretiminin de yapıldığı kurum, (Ekinci, 2006: 17) tarihin uluslararası üniversitesi konumundadır.

İslâm dünyasında bilimin sistematik üretiminin ve eğitiminin yapıldığı ilk üniversitelerden birinin, 707 yılında (Emeviler Dönemi) Şam’da kurulan bir medrese olduğu kaydedilir. Aynı dönemde İspanya Kurtuba, Gırnata ve Tuleytula’da da medreseler kurulmuştur. 815 yılında (Abbasiler Dönemi) Bağdat’ta kurulan Beytül-Hikme’nin ardından Türkistan, Horasan, Maveraünnehir ve Hindistan’da Karahanlılar ve Gazneliler tarafından ardarda medreseler açılmıştır. 859 yılında Emeviler tarafından Fas’ın Fez şehrinde kurulan Kayrevan Medresesi, 988 yılında (Fatimiler Dönemi) Kahire’de kurulan El-Ezher Medresesi ve 1067 yılında (Selçuklular Dönemi) Bağdat’ta kurulan Nizamiye Medresesi İslâm eğitim tarihinin kayda değer

medreselerindendir. Bunları Konya, Kayseri, Bursa, Edirne ve İstanbul'da kurulan medreseler izlemiştir. (Günay, 1999: 42; Kırpık, 2012: 42) Medreselerin gelişimi Sahn-ı Seman Medresesi ve Süleymaniye Medresesi ile son şeklini almıştır. (Er, 2003: 10) Buraya kadar bahsi geçen medreseler eğitim sistemleri, öğretim anlayışları, öğretim programları, öğretim materyalleri, öğretim yöntem ve teknikleri bakımından günümüz kurumlarından farklı olsa da, aslında seküler ilimlerle İslâmî ilimlerin birlikte yürütüldüğü birer mekân olarak tarihin uluslararası İslâm üniversiteleri mahiyetindedir.

Eğitim sisteminin bozulduğu ve modern öğretim kurumlarının açılmaya başladığı sonraki dönemlerde ayakta kalmayı başarabilen medreseler genel öğretim kurumu olma özelliklerini yitirerek birer geleneksel din eğitimi kurumuna dönüşmüştür. Din, modern çağın yeni eğitim felsefelerinde kendisine yer bulamamış, yüksekokul ve üniversite biçiminde eğitim sahnesine çıkan yeni kurumlarla dini öğretim yapan kurumlar arasında daima bir mesafe olmuştur. İslâm aydınları zaman zaman geleneksel eğitim sistemi ile modern eğitim sistemini, bir başka deyişle, din ilimleri ile seküler ilimleri yeniden kaynaştırma çabasında olmuşlar, ancak bu konudaki girişimler ilgili mercilerden destek görememiş ya da kalıcı olamamıştır. Örneğin, Hindistan'da Seyyid Ahmet Han'ın (1817-1898) 1875 yılında Aligarh'da açtığı 'Medresetü'l-Ulûm' ya da diğer adıyla 'Mohammadan Anglo Oriental College' ve 'Encümen-i Nedvetü'l-Ulemâ' adıyla dernek kurarak biraraya gelen Hindistan ulemasının 1898 yılında Luknov'da açtığı 'Dârululûm-u Nedvetü'l Ulemâ' gibi yükseköğretim kurumlarının bu doğrultuda geliştirilen eğitim felsefeleri uzun süre yaşatılamamıştır. Mohammadan Anglo Oriental College dini ilimlerden uzaklaşarak modern yükseköğretim kurumuna,² Dârululûm-u Nedvetü'l Ulemâ da müspet ilimlerden uzaklaşarak geleneksel din eğitimi kurumuna, yani medreseye dönüşmüştür.³

Geleneksel öğretim sistemi ile modern öğretim sistemi arasındaki mesafenin devam ettiği müteakip süreçte aynı hedefe dönük olarak gerçekleştirilen birkaç başarısız deneme olmuştur. Örneğin, Hindistan 'Hilâfet Hareketi' üyelerinin 1920 yılında Aligarh'da kurduğu ve 1925 yılında Delhi'ye taşıdığı National Muslim University (Camia Milliye İslâmiye) önemli, ancak başarısız bir denemedir. Temel kuruluş amacı, dînî ve seküler bilimler arasında uzlaşma sağlamak olan bu üniversiteye Türkiye'den bazı düşünürler de dâvet edilmiştir. Bunlardan Hüseyin Rauf Orbay (1881-1964) 'Eski ve Yeni Türkiye' konusunda, Behçet Vehbi 'Müslümanların İlerleme ve Gerilemesi' konusunda dörder konuşma yapmış, Halide Edip Adıvar (1884-1964) 'Doğu ve Batı Keşmekeşi' konusunda sekiz konuşma yapmıştır. Öğretim programında zorunlu din dersi bulunan ancak zamanla İslâmî unsurları gittikçe zayıflayan üniversitede, otuzlu kırklı yıllarda Hint milliyetçiliği ağır basmıştır. Bu durum günümüzde de devam etmektedir ve National Muslim University'nin İslâmî yönü sadece isminden ibarettir. (Birişik ve Rizvi, 2011: 538; Erinç ve dğ., 1998: 97; Rahman, 2002: 139) Öte yandan, 1913 yılında Peşaver'de kurulan 'Islamia College' günümüzde Peşaver Üniversitesi'ne bağlı olarak eğitim veren bir yüksekokul hüviyetindedir. (Garrett ve Hamid, 1964: 1; The University of the Punjab, 2001: 2) 1925 yılında Pakistan Bahawalpur'da kurulan 'Camia Abbasiye' medresesinin 1963 yılında 'İslâm Üniversitesi'ne çevrilmesi de ilgi ve destek görmediği için amaca ulaşmayan ve sonuçsuz kalan bir girişimdir. (Saqib, 1983: 216)

'İslâm üniversitesi' kavramının ilk kez kullanılmaya başlandığı bu girişimlerin başarısız olmasında, bilimlerin yorumunda doğunun esas aldığı İslâmî bakış açısı ile modern batı

² 1920 yılında adı 'Aligarh Muslim University' olarak değiştirilen kurum, halen eğitim-öğretime devam etmektedir.

³ Bu kurumlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Pakdemirli ve Birişik, 2013.

dünyasının esas aldığı seküler felsefî anlayışlar arasındaki mesafenin ortadan kaldırılamaması büyük rol oynamıştır. Yine de, İslâmî ilimlerle seküler ilimlerin kaynaştırılmasına, İslâmî dünya görüşünün ve yaşam tarzının yeniden inşa edilmesine hizmet edecek akademik merkezler kurulması fikri İslâm dünyasındaki önemini korumuştur. Günümüzün ‘Uluslararası İslâm üniversitesi’ konsepti tarihsel kökleri bulunan böyle bir uzun sokluklu çabanın ürünüdür.

II. İSLÂMABAD ULUSLARARASI İSLÂM ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ⁴

a. Kuruluş ve Yapılanma

1979 yılında Ziya’ül Hak tarafından ‘Kaid-i Âzam Üniversitesi’ne bağlı olarak açılan ve dokuz öğrenciyle eğitim-öğretime başlayan ‘Şeriat ve Hukuk Fakültesi’, XV. Hicrî yüzyılın ilk günü olan 1 Muharrem 1401’de (11 Kasım 1980), İslâmî rönesans özleminin müşahhas bir sembolü olması niyetiyle, ‘İslâm Üniversitesi’ (Islamic University - IU) adıyla yeniden yapılandırılmıştır. (International Islamic University, 7; International Islamic University, 2005: 6) Üniversitenin kuruluşu, Pakistan’ın 1979 Eğitim Politikası’nda ‘yeni yükseköğretim kurumu oluşturmama, mevcut olanı geliştirme’ şeklindeki vurgusuna rağmen, parlamento kararıyla gerçekleşmiştir. Aslında kuruluş esnasında yapılan iş, birkaç farklı enstitüyü bir araya getirmekten ibarettir (Institute of Sharia, Islamic Research Institute, Institute of Languages, Faisal Mosque) ve bu yönüyle 1979 Eğitim Politikası’yla çelişmediği söylenebilir.

Üniversite, 1985 yılında İslâm Konferansı Örgütü’nün (Organization of Islamic Conference - OIC) aldığı bir karar gereği geliştirilerek Uluslararası İslâm Üniversitesi’ne (International Islamic University - IIU) dönüştürülmüş ve bu tarihten itibaren uluslararası aktiviteler içerisinde yer alan bir yükseköğretim kurumu olmuştur. Pakistan’la birlikte Malezya, Bangladeş, Uganda ve Nijerya’da da aynı tarzda toplam beş üniversitenin kurulmasını öngören kararın temel amacı, İslâm ümmetinin ekonomik, sosyal, politik, teknolojik ve entelektüel ihtiyaçlarını giderebilecek, İslâm öğretileri ile şekillenmiş ve İslâmî ideoloji ile aşlanmış ilim adamları yetiştirmektir. (Encyclopedia Arabia, 1986: 92; International Islamic University, 2008a: 4; J. Malik, 1998: 32)

İslâmabad Uluslararası İslâm Üniversitesi, aslında, geleneksel din eğitimini ve modern yükseköğretimi birleştirme çabasının bir ürünüdür. (Institute of Policy Studies, 2002: 4) Üniversite, akademik İslâmî öğretim sunmanın yanısıra İslâm toplumunun birlikteliğini ve kardeşliğini pekiştirmek üzere fırsatlar oluşturmaya çaba göstermekte ve bu konuda kendisini sorumlu kabul etmektedir. (Encyclopedia Arabia, 1986: 92) Bildirilerinde ‘sosyal sınıf, din, mezhep, ırk, renk, cinsiyet temeline dayalı herhangi bir ayrımcılık olmaksızın kapısının herkese açık olduğunu’ vurgulamakta ve bu yönüyle çeşitli ülkelerden farklılık arayan pekçok öğrenciyi kendisine çekmektedir. (Güner ve dğr., 2007: 152; International Islamic University, 2008a: 3) Diploma ve mezuniyet belgelerinin denkliği hemen her ülkede kabul edilen üniversiteye kuruluşundan itibaren İslâm ülkeleri ağırlıklı olmak üzere 50 civarında ülkeden öğretim elemanı ve öğrenci iştirak etmiştir. (Encyclopedia Arabia, 1986: 93; International Islamic University, 9)

İki ayrı kampüste, 9 fakülte, 32 bölüm ve 120 program ile Arapça ve İngilizce eğitim-öğretim yapan üniversitedeki mevcut fakülteler şunlardır: İslâm Araştırmaları Fakültesi (Faculty of Islamic Studies - Usulüddin), Arap Dili Fakültesi (Faculty of Arabic), Şeriat ve Hukuk Fakültesi (Faculty of Shariah and Law), Uluslararası İslâmî Ekonomi Enstitüsü (International Institute of

⁴ Bu başlık altında incelenen konunun hazırlanmasında yazarın “Pakistan’da Yüksek Din Öğretimi Kurumları” başlıklı doktora tezinden de kısmen yararlanılmıştır.

Islamic Economics),⁵ Mühendislik ve Teknoloji Fakültesi (Faculty of Engineering and Technology), Sosyal Bilimler Fakültesi (Faculty of Social Sciences), Yönetim Bilimleri Fakültesi (Faculty of Management Sciences), Dil ve Edebiyat Fakültesi (Faculty of Languages and Literature), Temel ve Uygulamalı Bilimler Fakültesi (Faculty of Basic and Applied Sciences). (International Islamic University, 2008b: 2; International Islamic University, 2008c: 7)

Üniversite'ye bağlı olarak çalışmalarını yürüten pekçok afiliye yüksekokul, enstitü ve merkez vardır. Aylık ve yıllık bilimsel dergiler de yayınlayan⁶ bu kuruluşlardan en önemlileri şunlardır: İslâm Araştırmaları Enstitüsü (Islamic Research Institute - IRI), İkbâl Uluslararası Araştırma ve Diyalog Enstitüsü (Iqbal International Institute for Research and Dialogue), Dâvâ Akademisi (Dawah Academy), Şeriat Akademisi (Shariah Academy), Meslekî Gelişim Enstitüsü (Institute of Professional Development), İKRA Teknoloji Yüksekokulu (IQRA College of Technology), İngiliz Dili Merkezi (English Language Centre), Faysal Cami (Faisal Mosque). (International Islamic University, 2005: 24)

İslâm Araştırmaları Enstitüsü, araştırmacılara sayısız kaynak sunan ve ülkemizdeki İSAM benzeri çalışmalar yapan bir merkezdir. Dâvâ Akademisi ise faaliyet alanı çok geniş olan bir kuruluştur. Üniversiteye bağlı olarak yürüttüğü bu faaliyetlerden en önemlileri şöyle sıralanabilir: Çeşitli düzeylerde İslâmî kaynak eserler oluşturmak; Kur'an ve hadisleri anlamaya yönelik Arapça kursları düzenlemek; İslâmî kanaat önderlerine yönelik olarak periyodik seminerler düzenlemek; farklı ekollere mensup düşünürler için oryantasyon kursları düzenlemek; din görevlilerine hizmetiçi eğitim vermek; görsel-işitsel din öğretimi materyalleri hazırlamak; Uluslararası İslâm Üniversitesi öğrencilerine burs temin etmek; üniversitenin anlaşmalı olduğu yurtdışı yükseköğretim kurumlarıyla kaynak eser ve öğrenci değişimi yapmak. (Encyclopedia Arabia, 1986: 92; A. B. Malik, 2003: 105) Akademisinin, Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Bakanlığı ve medreselerle koordineli olarak üç aydan iki yıla kadar değişen sürelerde yaptığı seminer ve kursların sonunda verdiği sertifikalar ülkede önlisans ve lisans mezuniyeti derecesinde kabul görmektedir. Daha ziyade öğrencilerin ilgi gösterdiği bu faaliyetlere son yıllarda devlet görevlilerinin, askeri personelin, hatta ev hanımlarının dahi katılabileceği çeşitlilikte yenileri eklenmiştir. (Encyclopedia Arabia, 1986: 93; A. B. Malik, 2003: 32)

Üniversite ile kurumsal anlamda işbirliği yaparak katkı sağlayan yükseköğretim kurumları içerisinde özellikle vurgulanması gerekenler şunlardır: Malezya Uluslararası İslâm Üniversitesi, Kahire Ezher Üniversitesi, Tahran İmam Sadık Üniversitesi, Mekke Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Medine İslâm Üniversitesi, Riyad İmam Muhammed bin Saud Üniversitesi, Cidde Kral Abdülaziz Üniversitesi. (International Islamic University, 2005: 95)

Üniversite, öncelikle Pakistan hükümetince finanse edilmekle birlikte şu kişi ve kuruluşlardan da finansal destek almaktadır: İslâm Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank), Küveyt İkra Yardım Vakfı (Iqra Charitable Foundation, Kuwait), Küveyt Halk Komitesi (Popular Committee, Kuwait), Cidde İkra Topluluğu (Iqra Society of Jeddah), Cidde IDB (IDB Jeddah), Cidde SEDCO (SEDCO Jeddah), Birleşik Arap Emirlikleri Şeyhi Hamadan bin Raşid el-Maktum. (International Islamic University, 2008a: 33; Zaim, 2010: 1030)

⁵ Bu kurum her ne kadar enstitü olarak anılsa da fakülte biçiminde yapılanmıştır ve fakülte programlarına sahiptir.

⁶ Uluslararası İslâm Üniversitesi'nin yayınladığı bilimsel dergilerden bazıları şunlardır: Islamic Studies, Al-Dirassat Al-Islamiyya, Mayar, Fikr-o-Nazar, Insights, Journal of Business and Management Sciences (JBMS).

Üniversite, bu finansal desteği planladığı şu faaliyetleri gerçekleştirebilmek için kabul ettiğini vurgulamaktadır: Yeni fakülteler, bölümler, merkezler, birimler açmak; mevcut fakülte, enstitü, akademi ve merkezleri takviye etmek ve böylece kaliteli yükseköğretim ve araştırma olanağı sağlamak; fakülte ve enstitülerin doktora ve sonrası araştırma programlarını güçlendirmek; üniversitenin vizyonuna, misyonuna ve hedeflerine uygun, meslekî yeterliliklere ve ileri düzeyde İslâmî anlayışa duyarlı bir eğitim sunmak; pekçok dilde yazılmış eserlerin yer aldığı zengin araştırma merkezleri kurmak; İslâm hukuku, İslâmî ekonomi ve bankacılık, İslâmî finans, teknoloji, enformasyon teknolojisi ve mühendislik alanlarında ihtisas, araştırma ve danışmanlık merkezleri geliştirmek; İslâmî eğitim ve araştırma alanlarında çalışan seçkin kişilerle koordineli olarak Pakistan'da İslâmî yükseköğretimin önde gelen merkezlerini ve enstitülerini geliştirmek; çeşitli alanlarda, özellikle hukuk, İslâm felsefesi, ekonomi, bankacılık, siyasal bilgiler, uluslararası ilişkiler, iş yönetimi gibi alanlardaki bilimsel çalışmaları ve öğretim materyallerini arttırmak; İslâmî yükseköğretim kurumlarının bulunmadığı ülkelerde Uluslararası İslâm Üniversitesi'ne bağlı şubeler ve enstitüler kurmak. (International Islamic University, 2005: 3)

b. Eğitim-Öğretim

Üniversitede Eylül ayının ilk iş günü başlayan ve Ağustos ayının sonunda biten akademik yıl, 18 haftalık iki döneme ayrılmıştır. Eylül-Ocak güz dönemi, Ocak-Mayıs bahar dönemidir. Haziran-Ağustos aylarındaki yaz dönemi isteğe bağlıdır. Devam zorunluluğunun en az %70 olduğu kurumda, devamsızlık süresini aşan öğrenciler dönem sonunda yapılan final sınavlarına girememektedir. (International Islamic University, 22)

Üniversitenin genel öğretim dili İngilizcedir. Bununla birlikte, öğretim dili Arapça ve İngilizce olan İslâm Araştırmaları Fakültesi (Usulüddin) ile Şeriat ve Hukuk Fakültesi'nde orijinal kaynakların dili esas alındığı için temel İslâm bilimlerine dayalı konuların öğretimi Arapça, modern bilimlere ve disiplinlere dayalı konuların öğretimi İngilizce olarak yapılmaktadır. Öğrenciler bilgiye en temel kaynaklardan ulaşmakta ve alanda uzmanlaşma için gereken altyapıyı kazanmaktadır. (International Islamic University, 2005: 12)

1981 yılında kurulan İslâm Araştırmaları Fakültesi (Usulüddin), Uluslararası İslâm Üniversitesi'nin en önde gelen birimidir ve kurumun ideolojik hedeflerinin gerçekleşmesinde diğer birimlere öncülük etmektedir. Fakülte modern yüksek din öğretimi sunmanın yanı sıra, diğer fakültelerin programlarında zorunlu ders kapsamında yer alan Temel İslâm Bilimleri'ne yönelik dersleri de yürütmektedir ki, öğrencilerin herhangi bir fakülteden mezun olabilmeleri için öğretimin hemen her seviyesinde yer alan bu dersleri başarıyla tamamlamış olmaları gerekmektedir. (International Islamic University, 265)

Öğretim programlarındaki derslerin içeriklerinin ne olacağı ve bu derslerde ne tür öğretim materyalleri kullanılacağı gibi konular, yönetimin takip ve müdahalesi dışındadır. Öğretim üyeleri fakülte ve bölüm kurulu toplantılarında derslerde kullanılacak kaynak eserler ve ders işleme yöntemleri konusunda bir konsensusa varmaya çalışmaktadır. Ancak bu konular tamamen dersi veren öğretim elemanının insiyatifinde olduğu için herhangi bir baskı ya da zorlama söz konusu değildir. Dolayısıyla ders içerikleri ve öğretim materyalleri hakkında kesin ve genel geçer bir şey söylemek mümkün değildir. Buna bağlı olarak dersler öğretim elemanlarının tercihleri ve öğrencilerin katkıları doğrultusunda işlenmektedir.

Öğretim yöntemleri konusunda da bir kesinlik söz konusu değildir. Öğretim elemanlarının tercihin ve dersin muhteviyatına bağlı olarak bazen geleneksel bazen de modern öğretim yöntemleri kullanılmaktadır. Derslerde genel olarak metin okumalarının ve anlatımın yanı sıra, gösteri (demonstrasyon), tartışma, grup çalışması, problem çözme, soru-cevap, buldurma (sokrates yöntemi), beyin fırtınası gibi öğrenci katılımlı aktif ve modern yöntem ve teknikler de uygulanmaktadır. İdealist yaklaşımla ders işlemeye çok uygun olan ve öğreticinin profesyonelliğini gerektiren bu tür yöntem ve tekniklerin herhangi bir yazılı metin ya da kaynak kullanılmaksızın doğrudan uygulandığı da olmaktadır.

Akademik düşünme, analiz ve sentez yeteneği kazandırmayı hedefleyen lisansüstü programlarda bir adım daha ileri gidilmekte ve öğrencilerin orijinal kaynaklardan yararlanarak uzmanlık alanlarının temel problemlerini tespit etmeleri istenmektedir. Bunu yaparken ana konulara odaklanmaları, uzmanlık alanlarıyla ilgili gelişmeleri takip etmeleri ve daha önce çalışılmış olan konuları tekrarlamaktan kaçınmaları beklenmektedir. Araştırma esnasında, tespit edilen sorunlar üzerine çalışmada takip etmeleri gereken metodoloji ve araştırma yöntemleri konusunda öğrencilere rehberlik edilmektedir. Ayrıca, orijinal kaynaklardan gereğince yararlanma, bilimsel verileri derleme, derlenen verileri değerlendirme ve kritize etme alışkanlığı kazandırmak amacıyla öğrencilere uzmanlık alanlarına yönelik önemli konu ve problemlerle ilgili araştırma ödevleri de verilmektedir. (International Islamic University, 2008a: 5) Ödevlendirme ve sınav notları ile dönem sonu ders notunun tespiti derse giren öğretim elemanının inisiyatifine göre değişmekle birlikte, dönem sonu ders notunun belirlenmesindeki genel eğilim vizenin %40'ı, finalin %60'ı şeklindedir. Dersle ilgili ödev, proje ve uygulamalar da bu değerlendirmeye dâhil edilmektedir. (International Islamic University, 27)

Uluslararası katılım ve çeşitlilik üniversitenin akademik programlarına, açılan derslere ve kurslara belirgin biçimde yansımıştır. Akademisyenler, bugüne kadar pekçok uluslararası bilimsel çalışma ve toplantıya ev sahipliği yapmakla birlikte yurtiçi ve yurtdışı çeşitli etkinliklere, seminer ve sempozyumlara iştirak ederek katkıda bulunmuştur. Benzer çalışmalar eğitim-öğretim kapsamında öğrenciler için de yapılmaktadır. Özellikle İslâmî değerler ve prensipler konusunda öğrencilerde farkındalık oluşturma amacına yönelik program ve faaliyetlere üniversitede sıkça yer verilmektedir. (Encyclopedia Arabia, 1986: 93; International Islamic University, 2008a: 4)

c. Öğrenci Kaynakları

Devlete bağlı bir yükseköğretim kurumu olan üniversitede öğrenciler için belirlenen öğrenim harcı ve diğer giderler Pakistan şartları için küçümsenemeyecek miktarlardadır. Bölüme ve seviyeye göre değişiklik göstermekle birlikte yıllık 4000-9000 Rupî⁷ civarında seyreden bu miktar (International Islamic University, 52) diğer pekçok ülke öğrencileri için karşılanabilir düzeylerde. Uygun ücretlere karşılık sunduğu geniş imkânlar nedeniyle üniversite Afganistan, Çin, Filistin, Suudi Arabistan, Irak, Libya, Suriye, Mısır, Fas, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen, İran, Türkiye ve Bosna başta olmak üzere pek çok ülkeden öğrenci çekmektedir. (International Islamic University, 2008c: 7; A. B. Malik, 2003: 105) Kuruluşundan itibaren yaklaşık 12 bin mezun veren üniversitenin öğrenci sayısı, 7 bin'i kız öğrenci olmak üzere 17 binin üzerindedir. (International Islamic University, 2008b: 2) Üniversitenin bu öğrencileri seçerken dikkate aldığı temel kriterler şunlardır:

⁷ Eylül 2014 itibarıyla 1 TL. 47 Pakistan Rupisi'dir.

Lisans öğrenimi için: Dört yıllık lisans programına (B.S.) giriş için, 12. sınıf sonrası yapılan lise bitirme sınavlarında en az %50 başarı sağlama şartı aranmaktadır. Lise bitirme sınavı sonuç belgesi (Higher Secondary School Certificate - HSSC) ibraz edemeyen öğrenciler üniversitenin yaptığı giriş sınavında başarılı oldukları takdirde üniversiteye kabul edilmektedir. Ancak İslâm Araştırmaları Fakültesi'ne müracat eden öğrenci adaylarının önünde bir de Temel İslâm Bilimleri sınavı vardır. Öğrencilerin fakülteye girebilmek için bu sınavdan en az 60 puan almaları gerekmektedir.

Bu aşamaları geçen adaylar daha sonra yabancı dil testine tâbî tutulmaktadır. Öğretim dili İngilizce olan fakültelere kayıt için sadece İngilizce bilmek yeterli iken, ileri seviyede İngilizce ya da Arapça bilmek öğretim dili İngilizce ve Arapça olan İslâm Araştırmaları Fakültesi (Usulüddin) ile Şeriat ve Hukuk Fakültesi'ne kayıt için önşarttır. Bu iki dilden en az birinin iyi derecede bilinmesi durumunda, diğer dildeki yetersizliğin üniversite bünyesindeki dil kurslarında en fazla üç sömestr gibi bir süreçte giderilmesi beklenir. Ancak öğretimi uzun zaman alacağı için, her iki dilden birini iyi derecede bilmeyen adaylar kuruma kabul edilmemektedir. İngilizce ya da Arapça'da yeterliliğini belgeleyemeyenler ya da yabancı dil testinde yetersiz olduğu anlaşılanlar üniversitenin kurlara göre düzenlenmiş olan dil kurslarına yönlendirilmektedir. Kursu kabul edilen öğrenci adayları için ikinci adım, dil seviye testidir. Bu test sonuçları değerlendirilerek öğrenci adayının dâhil olacağı kur belirlenmekte ve o kurdan itibaren ders alması sağlanmaktadır. Belirlenen sürede yeterli düzeye ulaşamayan öğrencinin başvurusu iptal edilmekte ve fakülteye kaydı yapılmamaktadır.

Öte yandan, aday öğrenciler sıkı bir mülâkattan geçirilmektedir. Her ne kadar objektif bir değerlendirme olmasa da yapılan bu görüşmelerde öğrenci adaylarının karakterlerinin, tutum ve davranışlarının mânevî değerlerle uyumlu olmasına, hareketlerinin dinin emir ve yasaklarına uygun olmasına dikkat edilmektedir. Dahası, Kur'an Hafızı olan öğrencilere üniversitenin yaptığı giriş sınavında, yeterlilik sınavında ve mülâkatta ekta 20 puan verilmektedir.

Pakistan dışındaki ülkelerden kuruma kayıt yaptırmak isteyen öğrencilerin tüm bu sürece girmeden önce, ülkelerindeki Pakistan konsolosluklarına müracat ederek öğrencilik için onay almaları gerekmektedir. (International Islamic University, 277)

Lisans tamamlama için: İki yıllık önlisans (B.A.) mezunlarının lisans tamamlamasına yönelik olarak açılan, iki yıllık lisans tamamlama programına (M.A.) giriş için, adayın genel not ortalamasının (CGPA) en az 2.00 ya da başarı oranının en az %50 olması istenmektedir. (International Islamic University, 2008a: 26)

Yükseklisans öğrenimi için: Bu üniversite tarafından tanınan bir üniversitenin aynı alandaki dört yıllık lisans (B.S.) ya da iki yıllık lisans tamamlama programından (M.A.) en az 2.50 genel not ortalaması (CGPA) ile mezun olanlar ya da başarı oranı en az %60 olanlar iki yıllık yüksek lisans programına (M.S.) müracat edebilmektedir. Bu şartları taşıyan adayların ilgili bölümün yapacağı bilim sınavından (GAT) en az 65 puan almaları, ileri seviyede İngilizce ve bazı bölümler için ilaveten Arapça bilmeleri beklenmektedir. Kur'an hafızı olanlar burada da ayrıcalıklıdır. (International Islamic University, 280)

Doktora öğrenimi için: Bu üniversite tarafından tanınan bir üniversitenin benzer alandaki yüksek lisans programından (M.S.) en az 2.50 genel not ortalaması (CGPA) ile ya da %65 başarı ile mezun olanlara da doktora programına girme hakkı tanmaktadır. Bu şartları taşıyan öğrencilerin ayrıca, ilgili bölümün yapacağı bilim sınavından (GAT) en az 70 puan almaları

beklenmektedir. İleri seviyede İngilizce ve bazı bölümler için ilaveten Arapça bilmek şartı yine geçerlidir. Kur'an hafızı olanlar, doktora programına öğrenci seçiminde de ayrıcalıklıdır. Doktora programına başlayan öğrenciler ders döneminin ardından en geç iki yıl içerisinde doktora yeterlik sınavına girmek zorundadır. Öğrencilerin sınavda başarılı sayılabilmeleri ve teze başlayabilmeleri için hem alan hem de genel bilgiler açısından yeterli olmaları beklenmektedir. (International Islamic University, 2008a: 26)

Temhîdiyye süreci: Lisansüstü öğretimin herhangi bir aşamasına (yükseklisans, doktora) bir başka üniversiteden ya da fakülteden dahil olmak isteyen öğrencilerin yukarıdaki prosedüre girmeden önce, program farklılığından dolayı, bölüm tarafından belirlenen bazı dersleri alması ve 'Temhîdiyye' denilen bu süreci başarıyla tamamlaması istenmektedir. Daha sonra, İngilizce ve Arapça'dan herhangi birini yeterli düzeyde bilmeyen öğrencilere, iki sömestr ile sınırlı olmak üzere, dil kursuna katılma hakkı tanınmaktadır. Öğrenciler dil öğrenimini tamamladıktan sonra yukarıdaki sürece dahil olarak lisansüstü öğrenime başlamaktadır. (International Islamic University, 2005: 90)

d. Mezunların İstihdam Alanları

Üniversite diplomasının uluslararası tanınırlığının olması ve yabancı dil avantajları dikkate alındığında, İslâmabad Uluslararası İslâm Üniversitesi mezunlarının istihdam alanlarının geniş bir yelpazeye yayıldığı söylenebilir. Mezunların bir kısmı akademisyen olarak yurtiçi ve yurtdışı yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanı olarak görev yapmayı tercih etmekte, bir kısmı ilk ve ortaöğretim kurumlarında öğretmenlik yapmaya yönelmektedir. Kütüphanelerde, araştırma merkezlerinde ve basın-yayın kuruluşlarında araştırmacı ve yayıncı olarak görev yapan mezunların sayısı da az değildir. Özel sektöre yönelerek ticarete atılmayı tercih edenler iş bulma konusunda herhangi bir sorun yaşamamaktadır. (International Islamic University, 10)

Son yıllarda faizsiz bankacılık ve finans sektörlerinin yükselişe geçerek yaygınlaşması bazı mezunların bu alana ilgisini arttırmıştır. Üniversitenin Uluslararası İslâmî Ekonomi Enstitüsü'nün (International Institute of Islamic Economics) İslâmî Bankacılık ve Finans Bölümü mezunlarının yanısıra, İslâm Araştırmaları Fakültesi mezunları arasında da aynı bölümde bir yıl ders aldıktan sonra finans sektöründe görev yapmayı tercih edenler hiç de az değildir.

İslâm Araştırmaları Fakültesi mezunlarının iyi derece İngilizce ve Arapça bilmeleri onlara diğer ülkelerin kapılarını açmıştır. Fakülte mezunları, ABD ve Kanada başta olmak üzere Amerika ve Avrupa ülkelerinde Müslümanlar tarafından inşa edilen camilerde din görevlisi, İslâm kültür merkezlerinde yönetici, öğretim kurumlarında öğretmen olarak görev yapmak üzere aranan elemanlar olmuşlardır.

Diploma denkliği konusunda herhangi bir sorun yaşanmaması nedeniyle farklı ülkelerden gelen öğrenciler de genellikle kendi ülkelerine dönerek öğrenim gördükleri alanlarda çalışmaktadır. (International Islamic University, 11) Uluslararası İslâm Üniversitesi'nden mezun olan erkek ve kız öğrencilerin, hangi görevi yaparlarsa yapsınlar, bulundukları yerlerde birer hoşgörü, insanlık ve güven sembolü olmaları beklenmektedir. Bu özelliklere sahip, alanında iyi yetişmiş ve yetenekleri inkişaf etmiş mezunlar yoluyla modern İslâmî kültürü yaşatan toplumlar oluşturma ideali, kurumun ana hedefidir. (International Islamic University, 2008c: 8)

e. Eğitim Felsefesi

Uluslararası İslâm Üniversitesi, İslâmî ve seküler bilgi birikimlerinin entegrasyonu üzerine temellenmiş bir yükseköğretim kurumudur. Üniversitenin İslâmî programları Müslüman eğitimcilerin, düşünürlerin ve liderlerin fikirleri ve beklentileri doğrultusunda şekillenmiştir. Dinî ve seküler ilimler arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın modern öğretim ve araştırma alanında İslâm dünyasına rol model olma niyetiyle kurulan üniversite, Müslümanların sosyal problemlerine çözüm üretmek ve diğer kültürel topluluklarla İslâm toplumu arasında anlamlı bir diyalog köprüsü oluşturmak gibi düşüncelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. (International Islamic University, 2008c: 4) Yeni nesillere ihtiyaç duydukları İslâmî bilgiyi en modern yöntemlerle sunmaya, onlarda İslâmî bir karakter oluşturmaya, mensup oldukları ülkelerde bulundukları konumda çevrelerine liderlik yapmalarını ve İslâm toplumunun gelişmesine katkıda bulunmalarını sağlamaya odaklanarak, İslâmî perspektif, derin bilgi ve profesyonellik ile donanmış bilge İslâm hukukçuları, aydınlanmış İslâm âlimleri, iş yöneticileri ve ekonomistler yetiştirme iddiasındadır. (International Islamic University, 2005: 6)

Bu bakış açısı üniversitenin vizyonunda şu şekilde ifade edilmektedir: *Yükseköğretimin, araştırmanın, çeşitli bilim dallarında eğitim ve uygulamanın, özellikle 'İslâmî dünya görüşü ile donanmış, İslâmî idealizmle dopdolu, skolastik mirasa ve entellektüel gelişmelere karşı hassas, dengeli ve uyumlu kişiliğe sahip bireyler oluşturma' gibi bir hedefe yönelik olarak öğretilen, araştırılan, geliştirilen ve yeniden inşa edilen İslâmî ilimlerin uluslararası İslâmî merkezini tesis etmek.* (International Islamic University, 2008b: 1)

Üniversite, ideolojik temelli bu vizyonunu misyonuna şu şekilde yansıtmaktadır: *Güney Asya'daki temel yükseköğretim yuvası olan Uluslararası İslâm Üniversitesi'ni Hadis, Fıkıh, Tarih, Felsefe ve Medeniyet gibi İslâmî disiplinleri merkeze alarak geliştirmek; İslâm'ın, insanoğlunun düşünce ve aksiyon dünyasına yaptığı etkiyi ortaya çıkarmak ve açıklamak; İslâm toplumunun İslâmî değerler, idealler, prensipler ve normlar çerçevesinde ideolojik, ahlâkî, entelektüel, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişimi için entellektüel bir ses ve skolastik bir kaynak oluşturmak; öncelikle Pakistan'da ve mümkün olduğunca dünyanın diğer kesimlerinde İslâmî normların ve değerlerin etkin uygulanmasını sağlayabilecek, İslâmî kurumları yönetebilecek kalifiye eleman yetiştirmek; ortak hedefleri gerçekleştirmeye matuf olarak dünyanın çeşitli yerlerinde İslâmî bilgi ve öğretimin ilerlemesine yönelik çalışan kurumlar arasındaki karşılıklı uzlaşmayı desteklemek ve işbirliğini teşvik etmek; İslâm'ın öğretilerini modern dünyanın entellektüel ve bilimsel ilerleyişi doğrultusunda incelemek ve canlandırmak; İslâmî ilimler ağırlıklı olmak üzere sosyal bilimler, fen bilimleri, uygulamalı bilimler ve yönetim bilimleri gibi bilimin çeşitli alanlarındaki eğitimi, çalışmayı, araştırmayı desteklemek ve özendirmek.* (International Islamic University, 2008a: 2)

Üniversitenin bu misyon doğrultusunda gerçekleştirmek istediği hedefler şunlardır: Toplumun ve bireylerin çokyönlü ve dengeli gelişimini sağlamak; üniversite personeli, öğretim elemanları ve öğrencilerde İslâmî karakter ve kişilik geliştirmek; her türlü insan düşüncesini İslâmî kaynaklar doğrultusunda yeniden yapılandırmak; İslâmî ilimlerde, sosyal bilimlerde, fen bilimlerinde, uygulamalı bilimlerde, iletişim bilimlerinde ve diğer bilim dallarında eğitim-öğretimi, çalışmayı, araştırmayı desteklemek ve özendirmek; İslâmî standartlara uygun fikirler ve prensipler doğrultusunda ideolojik, ahlâkî, entellektüel, ekonomik ve teknolojik gelişmelere yönelik gerçekçi adımlar atmak; güncel problemlere pratik çözümler üretmek için gerekli girişimlerde bulunmak. (International Islamic University, 1)

Üniversitenin, bu hedeflerin gerçekleşmesi adına yürüttüğü faaliyetler esnasında bağlı kalmayı öngördüğü ilkeler ise şöyle sıralanabilir: İslâmî disiplinlerde, sosyal bilimlerde, fen bilimlerinde, yönetim bilimlerinde, mühendislik bilimlerinde yüksek düzeyde eğitim ve araştırma olanakları sağlamak; araştırma sonuçlarının doğru yayınlanmasına yönelik düzenlemeler yapmak; modern düşüncenin ve çeşitli alanlardaki araştırmaların yeniden yorumlanmasını desteklemek ve İslâm toplumunun yüzleştiği güncel sorunlara objektif İslâmî yaklaşımlar aramak; model İslâmî kişiliğin, tutum ve davranışların bina edildiği İslâmî değerleri telkin etmek. (International Islamic University, 2005: 10)

Görüldüğü gibi, üniversitenin vizyonu, misyonu ve bu vizyon ve misyon doğrultusunda belirlediği hedef ve ilkeler ile yapmak istediği şey aslında gençleri dinî değerlerin en üst seviyede tutulduğu ‘ideolojik eğitim anlayışı’ doğrultusunda yetiştirmekten başka bir şey değildir. Uluslararası İslâm Üniversitelerinin yapılanmasında esas alınan eğitim felsefesinin daha iyi ortaya konması açısından konu, ‘Neden İslâm Üniversitesi’ başlığı altında ayrıca irdelenecektir.

III. NEDEN ‘İSLÂM ÜNİVERSİTESİ’?

Konuyla ilgili çalışmalarıyla tanınan Hasan Bilgrami ve Seyyid Ali Eşref, ‘İslâmî Üniversite Kavramı’ adlı eserde neden böyle bir üniversiteye gerek duyulduğunu özetle şöyle ifade etmektedir: Müslüman bilim insanları modern bilimlere uzun süre yabancı kalmış ve modern bilimleri kendi potasında eritememiştir. Mevcut öğretim sistemimiz ve program içeriğimiz modern Batı bilimlerini esas alarak hazırlanmıştır. Oysa Batılı bilim insanları tarafından geliştirilen bilim dalları seküler kavramlar üzerine oturmaktadır. Bu eğitim sisteminin bir sonucu olarak, İslâm ülkelerinde vahye dayalı bilgiyi akli deneyimlere tabi tutmadıkça makul kabul etmeyen materyalist bir zihniyet türemiştir. Bu anlayış akıl dışında bilime kaynaklık yapacak tüm mercileri reddetme yoluna gitmektedir. Bu demektir ki, mevcut üniversitelerimiz İslâmî ilimlerde âlim yetiştirmede başarılı olamamıştır. Karşılarında seviyeli ve dürüst bilim insanları göremeyen, söylemlerle uygulamaların birbirini tutmadığını, derslerde dinlediklerinin güncel hayata yansımadığını müşahade eden öğrenciler de bu negatif ortamdan etkilenmekte, çeşitli manevralarla kısa yoldan başarıya ulaşma yoluna gitmektedir. Bilim insanları Kur’an ve sünnetin manevi atmosferinden yararlanarak ilmin özüne ulaşmaya ve İslâmî kavramlar üretmeye muktedir olamadıkları sürece İslâmî ilimlerde ilerlemeden bahsetmek mümkün değildir. (Bilgrami ve Eşref, 1988: 82)

Bu olumsuzlukların ‘İslâm üniversitesi’ yapılanmasıyla giderilebileceğini savunan Bilgrami ve Eşref’e göre, hedefi, yüksek karakterli, yüksek değerlerle aydınlanmış, insanlığı daha iyiye ve güzele sevk etme azmine sahip, kendini insanlığa bilim ve marifet dağıtmak üzere adanmış bilim insanları yetiştirmek olan İslâmî bir üniversitede bilgi ve İslâmî öğretim ‘tevhit’ temelleri üzerine bina edilmiştir. Bilime seküler anlayışla değil, İslâmî anlayışla yaklaşılmakta, bilimde seküler kavramlar yerine İslâmî kavramlar geliştirilmektedir. Aklî ve naklî ilimler birarada yürütülmekte, tüm branşlarda İslâmî öğretim de yapılmaktadır. Bu yolla öğrencilerde, bilimin tüm branşlarına karşı ‘İslâmî bakış açısı’ ve ‘İslâmî kimlik’ geliştirilmektedir. İslâmî bir üniversitede eğitim, hayattan soyutlanarak birkaç alan ile sınırlanmamıştır. Üniversite öğretim elemanları yüksek ve ulvi hedefler uğruna bilimin tüm dallarını sentezci bir yaklaşımla işletmekte, akli ve manevi konuları birleştirmektedir ki, günümüz üniversite sisteminde ya da bu sisteme bağlı olarak öğretim yapan ilahiyat fakültelerinde bunun gerçekleşmesi mümkün değildir. (Bilgrami ve Eşref, 1988: 70, 71)

Bu hedefe ve öğretim sistemine yönelik olarak kurulacak üniversitenin gerçek anlamda İslâm üniversitesi olabilmesi için öğretim programının mihenk taşı tevhit, dolayısıyla Kur'an ve sünnet olmalıdır. Çünkü Allah tarafından bildiren bilgi mutlak doğruyu ifade etmektedir. Kur'an etüt edildiğinde onun akli, nakli ve tecrübi (sanat, edebiyat vb.) tüm bilim dallarını ihtiva ettiği görülmektedir. Ancak böyle bir programın hazırlanabilmesi için öncelikle bilimsel kavramların 'İslâmileştirilmesi' gerekmektedir. Öğretim programında Temel İslâm Bilimleri dersleri zorunlu olmalıdır. Burada amaç, öğrencilerin tüm bilim dallarına İslâmî bakış açısıyla yönelmelerini sağlamaktır. Öğrenciler İslâm toplumunu tanımak için kendi alanlarına yönelik derslerin yanı sıra İslâm Kültür ve Medeniyeti ya da İslâm Düşünce Tarihi dersleri de almalıdır.

İslâmî bir üniversitede alanlarında uzman olan, kendileri müstakim bir hayat yaşadıkları gibi öğrencilerini de sırat-ı müstakime sevkedecek nitelikte öğretim elemanları görev almalıdır. Bu öğretim elemanlarının izleyecekleri öğretim yöntemleri bilimsel araştırma üzerine kurulmalıdır. Belli bir alan üzerine yoğunlaşan yöntemlerden ziyade bilim dalları arasında koordinasyon sağlayan ve bir sentez ortaya koyan yöntemler tercih edilmelidir. Böylece tüm bilim dalları arasında irtibat ve bütünlük sağlanmış olacaktır. (Bilgrami ve Eşref, 1988: 84-94)

İslâm üniversitesinde 'araştırma enstitüleri' de olmalı, Müslüman bilim insanları ve öğrenciler araştırma programları çerçevesinde kollektif çalışmalar yapabilmelidir. Bu nedenle İslâm üniversitesi nerede kurulursa kurulsun öğrencilerin en az yarısı diğer ülkelerinden gelmelidir. Ayrıca, üniversitenin ana felsefesine göre insan yetiştirebilmek için eğitim çocukluk çağından itibaren başlatılmalı, üniversite bünyesinde bu amaçla 'ilk ve ortaöğretim kurumları' açılmalıdır. Öğretim programı da ilkokuldan üniversiteye kadar bütünlük arzedecek şekilde hazırlanmalı ve buna uygun öğretim materyalleri geliştirilmelidir. İslâm üniversitesi bu öğretim programlarını ve yöntemlerini hayata geçirebilmek için her seviyedeki okulunda görev yapacak öğretmenleri de yetiştirmelidir. Bunun yanı sıra tüm İslâm âlemine bu sistemin yayılması için öğretmen yetiştirme konusunda da rehberlik etmelidir. (Bilgrami ve Eşref, 1988: 80-95)

Açıklamalarda da görüldüğü gibi, bir İslâm üniversitesinden beklenen şey, programlarının, kaynaklarının, öğretim yöntemlerinin ve öğretim materyallerinin İslâmî bakış açısını yansıtmasıdır. Bu felsefe ve anlayışı ifade etmek için, Bilgrami ve Eşref'in de tercih ettiği, Raci el-Farukî'nin (1921-1986) 'bilginin İslâmileştirilmesi' tanımını kullanmanın ne derece doğru olduğu tartışılabilir. Çünkü bilimsel bilgi, bulgu ve tespitler evrenseldir, kişi ya da inançlara göre değişmez. Ancak bunlar üzerine yapılan yorumlar kişilerin akademik düzeyleri, inançları, dünya görüşleri doğrultusunda farklılık gösterebilir. Örneğin biyolojik bir bulguyu kimileri tesadüf ve evrimle ilişkilendirirken, diğerleri yaratıcının eseri olarak değerlendirerek 'tefekür' yolunu seçebilir. Öte yandan din ve bilim birbirinin alternatifi değildir. Bilim din dışı ya da din karşıtı bir olgu da değildir. Bilakis bilim ve din birbirini açıklayan ve tamamlayan iki ayrı olgudur, biri olmadan diğeri eksiktir, yoruma muhtaçtır. Albert Einstein'ın veciz ifadesiyle 'dinsiz ilim kör, ilimsiz din topaldır.' Kur'an ve evren de yaratıcının aynı gerçekleri anlatan ve birbirini açıklayan iki ayrı kitabıdır. Doğru ve gerçek bilgiye ulaşmak için her ikisinin birlikte okunması gerekir. Kur'an ayetlerinin insanları akli kullanmaya ve bilimsel araştırma yapmaya sevketmesinin temel nedeni budur. Modern bilimin en büyük sorunu ise bilgi ve bulguyu ortaya koyduktan sonra yoruma muhtaç olmasıdır ki, bilim insanları bu noktada tıkanmakta, çoğu zaman bir sonraki adıma geçememekte, yorum yapamamaktadır. İşte dini ilimlerin devreye gireceği nokta tam da burasıdır. Elde edilen bilginin doğru yorumlanmasıyla yaratıcıya ulaşılması, yaratıcının evrende koymuş olduğu kuralların daha iyi anlaşılması ve böylece anlam

kazanan bilginin insanlığın yararına kullanılması söz konusu olacaktır. İslâm üniversitelerinin yaklaşımı da ‘Kur’anî bakış açısı’ olarak nitelendirebileceğimiz bu yaklaşım tarzı olsa gerektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

21. yy.’ın üniversitelerinde geleneksel, uzmanlaşmaya dayalı eğitim ve araştırma yerine, herhangi bir konu ya da sorunun analizi yapılırken farklı disiplinlerden de yararlanılan disiplinlerarası eğitim ve araştırma paradigmaları ön plana çıkmıştır. Yani eğitim ve araştırmada tek bir disipline yoğunlaşmış mikro analiz ve indirgemeci yaklaşım yerine, makro analiz ve kapsayıcı yaklaşım desteklenmektedir. Farklı disiplinlerde çalışan uzmanlar aynı ekip içerisinde biraraya gelerek çözüm üretmekte, ekip çalışması anlayışı benimsendiği için sinerji yüksek olmakta, buna bağlı olarak disiplinlerarası eğitim ve araştırma gittikçe yaygınlaşmaktadır. (Aktan, 2007: 28)

Özellikle kuzey Amerika üniversiteleri bu tür disiplinlerarası çalışmalara önem ve destek vermekte ve bu anlayışı öğretim programlarına da yansıtmaktadır. Bu üniversitelerin öğretim programlarında tüm öğrencilerin almak zorunda olduğu alan dışı dersler vardır. Örneğin Colombia Üniversitesi her hafta farklı bir bilim insanı tarafından verilen ‘Bilimde Yeni Açılımlar’ adlı dersi tüm öğrencilerin almasını istemektedir. Harvard’da bütün lisans öğrencilerine fen bilimlerinden ve sosyal bilimlerden birer ders alma zorunluluğu getirilmiştir. Richmond Üniversitesi öğrencileri de benzer bir uygulamaya tabi tutulmakta ve ardından ünlü düşünür ve bilim insanlarının konferanslarına katılmaktadır. Pekçok üniversitede araştırma projelerinin ve tezlerin kabul görmesi için en az iki disiplini kapsayacak şekilde disiplinlerarası yöntemlerle hazırlanmış olması gerekmektedir. Aynı şekilde, disiplinlerarası lisansüstü programlar da yaygınlaşmaktadır. Ülkemizde bazı üniversitelerde benzer çalışmalar olsa da, bu girişimler çeşitlilik ve derinlik anlamında henüz istenen düzeyde değildir. Bu çalışmalar çift anadal, yandal, farklı disiplinlerden seçmeli dersler ve disiplinlerarası yüksek lisans programları ile sınırlıdır. Bununla birlikte bazı özel üniversitelerin lisans programlarına disiplinlerarası dersler de eklenmekte ve öğrencilerin farklı bakış açıları kazanmaları desteklenmektedir.⁸

Yükselen bir trend olarak karşımıza çıkan Uluslararası İslâm Üniversitesi yapılanması da disiplinlerarası eğitim-öğretim ve araştırmayı din ekseninde gerçekleştirme çabasının bir ürünüdür. Disiplinlerin merkezinde Temel İslâm Bilimleri vardır. Ancak bu araştırmada verilen örnekte görüldüğü gibi, Uluslararası İslâm Üniversitelerinde dogmatik ve durağan değil, yenilikçi, araştırmacı ve üretken bir yapılanma hedeflenmiştir. Disiplinlerarası makro analiz ve kapsamlı yaklaşım esası üzerine temellenen din eksenli bu sistem, güncel yaşamın sorunlarına pratik dini, insani ve bilimsel çözümler üretmek üzere tasarlanmıştır.

Burada şunu vurgulamak gerekir ki, yeniliklere kapalı kalan, düzenli olarak revize edilmeyen, çağın ve çevrenin gerçekleriyle bütünleşmeyen, özellikle din olgusunu ihmal eden yükseköğretim kurumlarında yetişen bireylerin toplumun ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği açıktır. Böyle bir öğretimin ürünü olan bireyin ne kendisiyle ne de içinde yaşadığı kültürle barış ve güven içerisinde görev yapamayacağı, gelişen ve değişen şartlar doğrultusunda kendisini yenileyemeyeceği ve sonuçta mesleğini sevgi, istek ve başarıyla yürütemeyeceği de açıktır. Oysa bir yükseköğretim kurumundan beklenen temel görev, çağı doğru okuyan ve takip eden, ufku açık ve aydın, aynı zamanda dini de ihmal etmeyen üstün nitelikli bireylerin yetişmesi için gerekli ortamı hazırlamaktır. Bu kurumlarda yetişecek eğitimciler,

⁸ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Şimşek ve Adıgüzel, 2012: 256, 257.

akademisyenler, ekonomistler, mühendisler, hukukçular, siyasetçiler, bürokratlar, doktorlar ve iş adamları dünyanın çeşitli bölgelerine yayılarak başarılı hizmetlere imza atacak, dünya insanının asırlardır ihtiyaç duyduğu refahın ve huzurun teminine katkıda bulunacaktır. Uluslararası İslâm Üniversitesi trendi böyle bir eğitimi başarma potansiyelini taşımaktadır.

Öneriler:

Uluslararası İslâm Üniversiteleri geçmişte yapılanları tekrarlamaktan ve bilgiyi aktarmaktan öte geçemeyen skolastik anlayış yerine bilgiyi özümseyen ve bilim üreten modern yükseköğretim anlayışları doğrultusunda yapılandırılmalıdır. Ancak bilim üretmekte esas alacağı ontolojik ve epistemolojik felsefi temellerini İslâmî perspektif doğrultusunda oluşturmaktadır.

Uluslararası İslâm Üniversitelerinde tek tip bir bakış açısı ve öğretim olmaması, bir başka deyişle, kurumun gerçek anlamda kültürlerarası ve uluslararası olabilmesi için akademik kadrolar öğretim üyesi değişim programlarıyla çeşitlendirilmelidir. Aynı şey öğrenciler için de geçerlidir. Öğrenci değişim programları aktif olmalıdır. Bu uygulamalar öğretim elemanlarının ve öğrencilerin farklı kültürleri ve bakış açılarını tanıması ve bilgi alış verişinde bulunması açısından gereklidir. Bu uygulama aynı zamanda araştırmacılar arasında yeni bağlantılar kurulmasına, disiplinlerarası araştırmalar ve yayınlar yapılmasına da olanak sağlayacaktır.

Uluslararası İslâm Üniversitelerinin müslüman olmayan öğrencilere hitap edebilmesi ve farklı kültürlerden öğrenci çekebilmesi için karşılaştırmalı dinler üzerine yapılandırılan birtakım programların açılması yararlı olacaktır. Ayrıca, farklı ekonomik sistem arayışlarının söz konusu olduğu milenyumda, İslâmî Ekonomi, Finans ve Bankacılık gibi bölümlerin tanıtımının yapılması bu kurumların farklı din ve kültürlerden öğrenci çekmesini sağlayacaktır.

Üniversitelerin İslam Araştırmaları / İslâmî İlimler / İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin diğer fakültelerden çeşitli dersler almaları ve disiplinlerarası bakış açısı kazanmaları sağlanmalıdır. Bilimsel bilgi olmadan vahye dayalı bilginin doğru anlaşılması mümkün değildir. Örneğin, Tefsir ilmiyle meşgul olacak bilim insanlarının Fizik, Astronomi, Matematik, Biyoloji, Jeoloji, Psikoloji, Sosyoloji ve Tıp gibi fen, sosyal ve sağlık bilimlerine ait disiplinlerde bilgi sahibi olmadan Kur'an ayetlerini doğru anlamaları ve açıklamaları beklenemez.

Üniversitelerin sunduğu programlar yeni öğretim teknolojileri ile güçlendirilmeli, özellikle uzaktan eğitim teknolojileri ile desteklenmeli ve böylece daha geniş kitlelere eğitim-öğretim hizmeti verilebilmelidir. Üniversite ayrıca, lisans ve lisansüstü programlarla yetinmemeli, sürekli eğitim merkezlerinde zengin kurs seçenekleri sunarak halkın her kesimine ulaşabilmelidir.

KAYNAKLAR

- AKTAN, Coşkun Can, (2007), “Yükseköğretimde Değişim: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar”, (Ed. C. C. Aktan), Değişim Çağında Yükseköğretim, s. 1-43.
- BILGRAMI, H.; EŞREF, S. A., (1988), İslâmî Üniversite Kavramı, (Çev. Osman Tunç), Risale Yayınları, İstanbul.

- BİRİŞİK, A.; RİZVİ, S. A. A., (2011), “Talim ve Terbiye: Hindistan ve Pakistan”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), C. XXXIX, s. 538-542.
- EKİNCİ, Abdullah, (2006), “Harran ve Harran Okulu’nu Etkileyen Siyasî, Dînî, Coğrafi ve İlmî Unsurlar”, I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu, 28-30 Nisan 2006, II. Cilt, (Ed. Ali Bakkal), Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, s. 9-22, Urfa.
- ENCYCLOPEDIA Arabia, (1986), “An International Islamic University”, Encyclopedia Arabia, C. V, s. 92-93.
- ER, Hamit, (2003), Darülhilafe Medreseleri, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- ERİNÇ, S.; Ahmed, S. M.; Özcan, A.; Nizâmî, K. A.; Demirci, K.; Birişik, A., (1998), “Hindistan”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), C. XVIII, s. 69-101.
- GARRETT, H. L. O. ve Hamid, Abdul, (1964), A History of Government College Lahore 1864-1964, Ripon Printing Press, Lahore.
- GUTEK, Gerald L., (2001), Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar, (Çev. Nesrin Kale), Ütopya Yayınları, Ankara.
- GÜNAY, Durmuş, (1999), “Medreseden Üniversiteye Trajik Bir Yolculuk”, Mimar ve Mühendis, S. 26, s. 41-49.
- GÜNER, İ.; ÖZCAN, A.; BİRİŞİK, A., (2007), “Pakistan” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), C. XXXIV, s. 146-149.
- Institute of Policy Studies, (2002), “Pakistan: Religious Education Institutions”, Institute of Policy Studies Task Force Report, s. 20, Institute of Policy Studies Publications, Islamabad.
- International Islamic University, (2005), 25 Years of Academic Excellence 1980-2005, International Islamic University Publication, Islamabad.
- International Islamic University, (2008a), A Unique Institution of Higher Learning in Pakistan 1985-2008, International Islamic University Publication, Islamabad.
- International Islamic University, (2008b), Convocation 2008, International Islamic University Publication, Islamabad.
- International Islamic University, (2008c), International Islamic University Islamabad Newsletter, International Islamic University Publication, Islamabad.
- International Islamic University. International Islamic University Prospectus, International Islamic University Publications, Islamabad.
- KIRPIK, Güray, (2012), “İlk Türk İslam Devletlerinde Eğitim”, Türk Eğitim Tarihi, (Ed. Güray Kırpık ve dğr.), s. 33-100, Otorite Yayınları, Ankara.
- MALIK, Allah Bakhsh, (2003), The Higher Education in Pakistan, Makbul Academy Press, Lahor.
- MALIK, Jamal, (1998), “Islamic Mission and Call: The Case of The International Islamic University”, Islam and Christian-Muslim Relations, C. 9, S. 1, s.31-45.

- PAKDEMİRLİ, M. Nur; Birişik, Abdulhamit, (2013), “Hint Altı kıtası Geleneksel Öğretim Kurumlarında Yürütülen Din Eğitiminin Gelişim Sürecine Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 13, S. 2, s. 87-115.
- RAHMAN, Fazlur, (2002), *İslâm ve Çağdaşlık*, (Çev. Alparslan Açıkgenç; M. Hayri Kırbaçoğlu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- SAQIB, Ghulam Nabi, (1983), *Modernization of Muslim Education in Egypt, Pakistan and Turkey: A Comparative Study*, Islamic Book Service, Lahore.
- SHURIYE, Abdi O., (2011), “Internationalization of Islamic Higher Learning Institutions in the Muslim World”, *Journal of Emerging Trends in Educational Research and Policy Studies*, C. 2, S. 1, s. 67-73.
- ŞİMŞEK, Hasan; Adıgüzel, Tufan, (2012), “Yükseköğretimde Yeni Bir Üniversite Paradigmasına Doğru”, *Eğitim ve Bilim*, C. 37, S. 166, s. 250-261.
- The University of the Punjab, (2001), *The University of the Punjab*, The University of the Punjab Publications, Lahore.
- TOSUN, Cemal, (2002), *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 2. Baskı, Pegem Yayınları, Ankara.
- ZAİM, Sabahaddin, (2010), “İslam Kalkınma Bankası'nın Dünyası, Bugünü ve Geleceği”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, C. 49, s. 1022-1032.